

बलदेव गाउँलेको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन
त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र
सङ्घाय, नेपाली केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुरको
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं
पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

बलदेव गाउँलेको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन -गोकुल पन्त, २०६८

शोधपत्र

शोधार्थी
गोकुल पन्त
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं
२०६८

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली एम.ए शैक्षिक वर्ष २०६६-०६७ दोस्रो वर्षका विद्यार्थी गोकुल पन्तले बलदेव शर्मा गाउँलेको जिवनी व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । उहाको शोधकार्यसँग म सन्तुष्ट छु र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६८/९/१३

.....
(सहा-प्रा. दीपक ढकाल)
शोधनिर्देशक
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर

त्रिभुवन विश्वविद्यालय,
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्घाय,
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्घाय अन्तर्गत विश्वविद्यालय क्याम्पसका छात्र गोकुल पन्तले त्रि.वि.स्नातकोत्तर मा नेपाली विषयको दशौ पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गर्नुभएको बलदेव शर्मा गाउँलेको जीवनी व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन शीर्षकको शोध पत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

प्रा.डा.देवीप्रसाद गौतम

विभागीय प्रमुख

सहा.प्रा.दीपक ढकाल

शोधनिर्देशक

प्रा. मोहनराज शर्मा

बाह्य परीक्षक,

मिति :- २०६८/०९/१३

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत बलदेव गाउँलेको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र मैले समादरणीय गुरु उप, प्रा. दीपक ढकालको कुशल निर्देशनमा तयार पारेको हु । यो शोधपत्र तयार पार्ने सन्दर्भमा आईपरेका विभिन्न समस्या र अड्चनहरूसङ्ग जुध्ने प्रेरणा दिदै सही पथ प्रदर्शन गराएर अगि बढ्न उत्प्रेरित गरि कतिपय व्यवहारिक कार्यलाई पन्छाएर कुशल र समुचित दिग्दर्शन गराउनु भएकोमा उहाँप्रति म हार्दिक कृतज्ञता एवम् श्रद्धाभाव व्यक्त गर्दछु ।

मेरो शोधपत्र स्वीकृत गरि शोधकार्य गर्नका लागि अनुमति प्रदान गर्नुहुने तथा आवश्यक सल्लाह दिई उत्प्रेरित गर्नुहुने आदरणीय गुरुवर्ग तथा प्रस्तुत विषयमा शोधकार्य गर्न अवसर जुटाइदिने नेपाली केन्द्रिय विभाग प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । आवश्यक सामग्री प्रदान गरि हरवखत सहयोग र सल्लाह दिई सहयोग गर्नु हुने शोध नायक प्रतिपति म कृत्य-कृत्य छु ।

विभिन्न व्यवहारिक समस्याहरूको समाधान गर्दै अध्ययनका लागि हौसला र प्रेरणादिई यस अवस्थासम्म ल्याइपुऱ्याउन अनकुल वातावरण सिर्जना गरिदिनु हुने हजुरबुवा हजुरआमा ज्ञानेश्वर, कृष्णा कुमारी पन्त एवं पूजनीय पिता गिरीराज पन्त र ममतामयि माता राधीका पन्त प्रति म श्रद्धाभाव व्यक्त गर्दछु । प्रारम्भदेखि नै उच्च शिक्षाको यस अवस्थासम्म ल्याइपुऱ्याउन हर समय मार्ग निर्देश गर्नुहुने र मेरो सफलताप्रति सदैव जानकारी राख्नुहुने काका रामकृष्ण , उमाकान्त, डिल्लीराज एवम् काकी भगवति, भिमा दाजु शंकर पन्त र भाउजू इन्दिरा पन्त , दिदी भिनाजु लक्ष्मी, कृष्ण भण्डारी प्रति श्रद्धाभाव राख्नु म आफ्नो उत्तरदायित्व सम्भन्धु ।

यस शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा सदैव भकभक्याई रहने आदरणीय भिनाजु कृष्ण खनाल दाजु सुरेन्द्रराज ज्ञवाली एवम् साथी राजेश घिमिरेलाई नसम्भे म कृतघ्न हुनेछु ।

यस शोधकार्यमा प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रूपमा सल्लाह दिने साथीहरू विष्णु, शिव, उपेन्द्र, हरी, ऋषि, अभिनाश, विजय, खगेश्वर, अर्जुन, सुरेश प्रति म हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

सामग्रीहरूलाई भर्को नमानिकन होसियारी पूर्वक टंकन गरिदिने वैनि तुलसी भट्टराई प्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्र समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. नेपाली केन्द्रिय विभाग कीर्तिपुर समक्ष पेश गर्दछु ।

शैक्षिक वर्ष-२०६४/०६६

क्रमाङ्क-२६९

मिति-२०६८/०९/१३

.....
गोकुल पन्त
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि कीर्तिपुर काठमाण्डौ

विषय-सूची

पृष्ठ संख्या

शोधनिर्देशकको मन्तव्य
स्वीकृति पत्र
कृतज्ञता ज्ञापन
विषयसूची

पहिलो परिच्छेद

शोध प्रस्ताव

१.१ शोध शीर्षक	१
१.२ शोध प्रयोजन	१
१.३ विषय परिचय	१
१.४ समस्या कथन	२
१.५ शोधकार्यका उद्देश्यहरू	२
१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा	३
१.७ शोधकार्यको औचित्य, महत्व र उपयोगिता	४
१.८ शोधकार्यको सीमाङ्कन	५
१.९ शोधविधि	५
१.९.१ सामग्री सङ्कलन विधि	५
१.९.२ विश्लेषण विधि	६
१.१० शोधपत्रको रूपरेखा	६

दोस्रो परिच्छेद

बलदेव गाउँलेको जीवनी

२.१ जन्म र जन्मस्थान	७
२.२ बाल्यकाल	८
२.३ शिक्षा दीक्षा	९
२.३.१ अक्षरारम्भ	९
२.३.२ विद्यालय तथा उच्च शिक्षा	९
२.४ उपनयन संस्कार	११
२.५ बसोबास	११
२.६ पारिवारिक पृष्ठभूमि	११
२.७ कार्य क्षेत्र	१३
२.७.१ जागिरे जीवन	१३
२.७.२ संस्थागत संलग्नता	१४
२.८ आजीविका	१५

२.९. आर्थिक अवस्था	१५
२.१०. दाम्पत्य जीवन	१७
२.११. सन्तान	१८
२.१२. स्वभाव	१९
२.१३. रूचि	१९
२.१४. सिर्जनात्मकता	२१
२.१४.१ साहित्यिक क्षेत्रमा प्रवेश र प्रेरणा	२१
२.१४.२ लेखनकार्य र प्रकाशित कृतिहरु	२१
२.१५. भ्रमण	२३
२.१६. सम्मान तथा पुरस्कार	२४
२.१७. साहित्यिक अवधारणा र जीवनदर्शन	२६
२.१८ निष्कर्ष	२६

तेस्रो परिच्छेद

बलदेव गाउँलेको व्यक्तित्व	२७-४०
३.१ पृष्ठभूमि	२७
३.२ व्यक्तित्वका विविध पाटाहरु	२७
३.२.१ आन्तरिक व्यक्तित्व	२९
३.२.२ बाह्य व्यक्तित्व	२९
३.३ साहित्यिक व्यक्तित्व	३०
३.३.१ कवि तथा खण्डकाव्यकार व्यक्तित्व	३१
३.३.२ निबन्धकार व्यक्तित्व	३३
३.३.३ आत्मकथाकार व्यक्तित्व	३४
३.३.४ व्याकरणकार व्यक्तित्व	३४
३.३.५ गीतकार व्यक्तित्व	३५
३.३.६ सम्पादक व्यक्तित्व	३५
३.३.७ काव्यवाचक व्यक्तित्व	३५
३.३.८ उद्घोषक व्यक्तित्व	३६
३.३.९ स्तम्भकार व्यक्तित्व	३६
३.४ साहित्येतर व्यक्तित्व	३६
३.४.१ शिक्षक व्यक्तित्व	३७
३.४.२ समाजसेवी व्यक्तित्व	३७
३.४.३ बहुभाषी व्यक्तित्व	३८
३.५ जीवनी, व्यक्तित्व र साहित्यिक लेखनका बीच अन्तः सम्बन्ध	३९
३.६ निष्कर्ष	३९

चौथो परिच्छेद

बलदेव गाउँलेका कृतित्वको अध्ययन	४१-७८
चरण विभाजन	४१
बलदेव शर्मा गाउँलेको कृतित्वको अध्ययन	४३
४.१ कृति विवरण	४३
४.२ कृतिको अध्ययनक्रम	४४
४.३ बलदेव शर्मा अधिकारी 'गाउँलेका' खण्डकाव्य कृतिहरूको अध्ययन	४५
४.३.१ खण्डकाव्य एवं महाकाव्य विश्लेषणका आधारहरू	४५
४.४ बलदेव गाउँलेको परलोकतन्त्र महाकाव्यको अध्ययन	४६
४.४.१ कृतिगत सन्दर्भ	४६
४.४.२ विषय वस्तु	४६
४.४.३ संरचना	४८
४.४.४ केन्द्रीय कथ्यः	५०
४.४.५ लय विधान र भाषाशैली	५०
४.४.६ उक्ति ढाँचा र अलंकार प्रयोग	५३
४.४.७ शीर्षकीकरण तथा सार	५४
४.५ मेरो राजा खण्डकाव्यको अध्ययन	५६
४.५.१ कृतिगत सन्दर्भ	५६
४.५.२ विषयवस्तु	५७
४.५.३ संरचना	५८
४.५.४ केन्द्रीय कथ्य	५८
४.५.५ लयविधान र भाषाशैली	५८
४.५.६ उक्तिढाँचा र अलङ्कार प्रयोग	५९
४.५.७ शीर्षकीकरण	५९
४.६ त्रिफला स्वप्न काव्यको अध्ययन	५९
४.६.१ कृतिगत सन्दर्भ	५९
४.६.२ विषयवस्तु	५९
४.६.३ केन्द्रीय कथ्य	६२
४.६.४ लयविधान (भाषाशैली)	६२
४.६.५ उक्तिढाँचा र अलङ्कार प्रयोग	६३
४.६.६ शीर्षकीकरण तथा सार	६४
४.७ म तिम्रो यमदूत तिम्री मेरो यमदूत	६५
४.७.१ विषयवस्तु	६५
४.७.२ संरचना	६५
४.७.३ केन्द्रीय कथ्य	६७
४.७.४ लयविधान र भाषाशैली	६७
४.७.५ उक्तिढाँचा र अलङ्कार प्रयोग	६७

४.७.६ शीर्षकीकरण तथा सार	६८
४.८ शारदाको नेपाल खण्डकाव्यको विश्लेषण	६८
४.८.१ कृतिगत सन्दर्भ	६९
४.८.२ विषयवस्तु	६९
४.८.३ संरचना	६९
४.८.४ केन्द्रीय कथ्य	७०
४.८.५ लयविधान र भाषाशैली	७०
४.८.६ उक्ति ढाँचा	७१
४.८.७ शीर्षकीकरण तथा सार	७१
४.९ दाम्पत्य खण्डकाव्यको अध्ययन	७२
४.१० धुमा अर्द्धकाल्पनीक आत्मकथाको अध्ययन	७२
४.११ पूतना र प्रजातन्त्र निबन्ध सङ्ग्रहको अध्ययन	७३
४.१२ तोरीको फूल निबन्ध सङ्ग्रहको अध्ययन	७४
४.१३ निष्कर्ष	७८
पाँचौं परिच्छेद	
उपसंहार	७९-८३

सन्दर्भग्रन्थसूची